

Äänneilmion leviämisen sosiologista taustaa¹

PAULI SAUKKONEN *Švaa-analyysi savolais- ja kaakkoismurteiden rajalta*. Suomi 111: 4, Turku 1967. 70 s.

Pätevyitymisaikana taittovedokseksi valmistunut »Švaa-analyysi savolais- ja kaakkoismurteiden rajalta» on kieli-sosiologinen tutkimus švaavokaalin esiintymisestä eräällä švaallisten savolaismurteiden ja švaattomien kaakkoismurteiden siirtymävyöhykkeellä. Tekijä on kerännyt aineksensa v. 1965 spontaania puhetta kuunnellen ja myös kysellen lähes kaikilta siirtymäalueen 15 vuotta täyttäneiltä asukkailta (yhteensä 156 koehenkilöltä). Muistiinpanoissaan hän on käyttänyt vain kahta švaavokaalin astetta: lyhyttä (tyyppi *talavi*) ja ylilyhyttä (tyyppi *tal^avi*). Hienompaan jakoon tuskin olisikaan voinut mennä, koska havainnot on tehty korvakuulolta, ei koekellifoneettisesti. Viimeksi mainittu tapa, jolloin spontaanin puheen nauhoitusta poimitut švaatapaukset olisi mitattu esimerkiksi oskillogrammeista, olisi lisännyt tavattomasti työmäärää. Vaikka kokemuksesta voin sanoa, että švaan kestoasteiden oikea kuuleminen ei raja-

alueilla ole helppoa, minulla ei ole aihetta epäillä tohtori Saukkosen korvan tarkkuutta eikä aineksen luotettavuutta. Jokaiselta koehenkilöltään hän on merkinnyt asianomaisen švaavokaaliin mahdollisesti vaikuttavat seikat. Ne hän on tutkimuksessaan ryhmittänyt saadaksesen selville švaan korrelaatiosuhteet ja ne ryhmät, joiden mukana kielellinen vaikutus labiililla siirtymäalueella on herkimmin omaksuttu. Aineiston tilastollinen analysointi näyttää, että švaan käytössä suurin merkitys on naapurustolla ja vanhemmilla, joiden vaikutus on suunnilleen yhtä suuri. Tärkeysjärjestyksessä seuraava on aviopuoliso. Vähiten merkitystä on sukupolvella ja sukupuolella. Näiden suhde, karkeasti merkittynä, olisi Saukkosen mukaan 4 : 4 : 2 : 1 : 1. Sukupolven vaikutus ilmenee siten, että lasten švaa on pitempi kuin vanhempien, ja sukupuolen vaikutus siinä, että miehet ovat alttiimpia švaan käytölle ja heidän švaansa on pitempi

¹ Otteita Oulun yliopiston suomen kielen professorin virkaa täytettäessä annetuista asiantuntijanlausunnoista.

kuin naisten. Koko tutkitulle siirtymä-alueelle švaa on tullut vasta viime vuosikymmeninä, ja se näyttää jatkuvasti voimistuvan.

Saukkosen tutkimusta vastaan minulla ei ole painavaa huomautettavaa. Suotavana olisin kuitenkin pitänyt, että

tekijä olisi yksityiskohtaisesti selvittänyt keruumetodinsa ja että hän olisi esitellyt kentältä saamansa primaarimateriaalin (äänneryhmittäin). Saukkosen švaatutkimuksen metodia voi siirtymävyöhykkeiden murretta tutkittaessa soveltaa muihinkin kielen ilmiöihin.

PERTTI VIRTARANTA

*

Saukkosen virkeä etsijänmieli ilmenee kiintoisalla tavalla parissa hänen uudehkoissa tutkielmassaan. »Kokeellisia havaintoja puhekielen ja kirjakielen tyylieroista» (1965, 16 s.) on uranuurtajan työtä, ensimmäinen merkittävä yritys nykysuomen puhekielisen ja kirjakielisen muodon tyyllisten erojen valaisemiseksi. — Omintakeinen tutkimus on myös taittovedoksena jätetty »Švaanalyysi savolais- ja kaakkoismurteiden rajalta». Lähinnä sosiologiasta tuttuja tilastollisia keinoja käyttäen Saukkonen pyrkii siinä osoittamaan mahdollisimman eksaktisti, millaisiin kielenulkoisiin tekijöihin ekspansiivin äänneilmion leviäminen viime kädessä voi perustua. Varsinaisesti äänneopillinen ei Saukkosen švaatutkimus nimestään huolimatta ole, eikä sitä ole sellaiseksi tarkoitettukaan. Valitettavaa kuitenkin on, että siitä on tyystin eliminoitu sellaisetkin fonettiset ja fonologiset pohdiskelut, joilla olisi voinut olla merkitystä Saukkosen valitseman sosiologisen näkökulman menestykselliselle soveltamiselle. Mikä on kyseisissä murteissa esimerkiksi eripituisten švaavokaalien fonemaattinen status, ja olisiko fonologinen analyysi ehkä ollut omiaan muuttamaan käsitystä švaan

eri kvantiteettiasteiden muodostaman sarjan kontinuuminluonteesta, jota Saukkonen näyttää pitäneen eräänlaisena ilmi lausumattomana selviönä? Erimittaisten švaavokaalien sijoittaminen havaintoaineistossa tiettyyn karkeaan luokitukseen olisi kaivannut hiukan perustelua (joka luullakseni olisi vahvistanut Saukkosen menettelyn oikeutuksen), ja lisäperustelua olisi sopinut esittää myös lopullisessa tilastollisessa käsittelyssä käytetylle yhdeksänluokkaiselle jaolle (s. 9; tämän jaon hyödyllisyydestä on vaikea vakuuttua, vaikka tuskinpa se tutkimusta on mainittavasti vienyt harhaankaan). Pahin puute on se, että lukija saa aivan liian vähän tietoa siitä, miten aineisto on kerätty: montako esimerkkisanaa spontaanista puheesta ja montako provosoitua esimerkkiä on tekijälle riittänyt, jotta hän katsoo voineensa määrittää koehenkilön švaan kvantiteetin? Tämäntapaiset huomautukset ovat omiaan hiukan alentamaan työn meriit-tiarvoa, ja aiheensa vuoksi pitäisin tutkimusta muutenkin pikemmin tähdellisenä lisäansiona kuin pätevyuden arvioimiseen ensisijaisesti vaikuttavana tutkijankyvyn osoituksena.

TERHO ITKONEN